

ליל הסדר של הששל

הצגת יחיד על הרב פרופ' אברהם יהושע השל

הצגת היחיד "ליל הסדר של השל" פוגשת את הרב פרופ' אברהם יהושע השל כמה ימים לפני ליל הסדר באפריל 1968, שאליו הזמין גם את ידידו ושותפו לדרך, מרטין לותר קינג.

בעודו מסדר את הכיסאות סביב שולחן הסדר במעין "חזרה כללית" לקראת האירוע נחשפים הצופים לדמותו המורכבת, המרתקת והסוערת של השל, לתולדות חייו, למאבקים החברתיים שבהם לקח חלק, לאמונותיו וללבטיו. ההכנות לליל הסדר מטעינות את "חג החירות" היהודי במשמעויות אוניברסליות, ומחברות את הקריאה "Let my people go" למאבק על זכויות האדם, לאקטיביזם חברתי, לצורך ב"תיקון עולם", לרלוונטיות של המסורת, הציונות והעמימות היהודית בעבור כל אחד ואחת מאתנו.

דמותו מעוררת ההשראה של הרב פרופ' השל, קריאת ההשכמה המוסרית שלו וסיפור חייו המיוחד נארגים להצגה מרתקת המגדירה מחדש את השאלות שעל כל אדם להציב לעצמו, או כדבריו של השל עצמו: "להיות או לא להיות, לא זאת השאלה. השאלה היא איך להיות".

ההצגה היא הפקה מקורית ביוזמת ההסתדרות הציונית העולמית, לפתיחת אירועי שנת החמישים לפטירתו של אברהם יהושע השל - אחד מהוגים היהודיים החשובים בעת החדשה, דמות שעד כה לא זכתה בישראל למקום הראוי לה.

.....

מחזה ערן שביט | במאי יוני אילת | משחק רודיה קוזלובסקי
מוזיקה אלון עזיזי | הפקה התיאטרון הארצי מיסודו של סמי לוי
ייעוץ אקדמי ד"ר דרור בונדי

יוזמה ופיתוח תחום יחסי ישראל-תפוצות, לשכת סגן ומ"מ יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית ד"ר יזהר הס

לגבי האדם בכלל ולגבי מדינת ישראל בפרט אין זה נכון ש'להיות או לא להיות זוהי השאלה'.
האמת היא שהשאלה היא אחרת: כיצד ואיך להיות, זו השאלה. הרב פרופ' אברהם יהושע השל

למה השל?

הרב אברהם יהושע השל, מגדולי אנשי הרוח של העם היהודי במחצית השנייה של המאה ה-20, היה מגדלור של אתיקה, מוסר ואמונה לא רק לציבור היהודי. הוא היה פורץ דרך, אבל גם פורץ מחנה. השפעתו על השיח הציבורי הכללי בארצות הברית הסוערת של אמצע המאה שעברה הייתה מוחשית ועמוקה; היא הייתה דרמטית. במובנים רבים הוא היה קולו של דור.

אפשר להתבונן רבות בתמונה של הרב השל צועד לצידו של מרטין לותר קינג באותה תהלוכה מפורסמת בעיר סלמה [SELMA] שבאלבאמה במרץ 1965 למען שוויון זכויות לשחורים. לא בכדי הפכה התמונה הזו לתמונה שנצרכה בהיסטוריה האמריקאית. כשהרב השל חזר לביתו אחרי התהלוכה הזו וכתב ביומנו 'חשתי שרגליי התפללו', הוא העניק למחויבות האזרחית, המחויבות הדמוקרטית לזכויות אדם ואזרח, ממד נבואי. כך גם עשה כשקרא לחברה האמריקאית להתגייס להצלת היהדות שמעבר למסך הברזל.

השל הזכיר לחברה שלמה, הזכיר לדור שלם, שהמצווה החשובה ביותר היא אותו עיקר שלימדנו הלל הזקן, מה ששנוא עליך - לחברך אל תעשה - ומיהו חברך? חברך הוא כל אדם שנברא בצלם.

השנה מציין העולם היהודי 50 שנה למותו של הרב השל, ואנו מבקשים להעמיד את דמותו כמופת לדמות של מנהיג, יהודי וציוני, שהגותו ומעשיו כה רלוונטיים לימים ההם שבהם הוא חי, אך גם לזמן הזה.

עמיות יהודית היא היכולת לחוש קשר של אחווה ורעות, קשר משפחתי, בין כל יהודי ויהודייה באשר הם. קשר שלא מותנה בדבר. קשר לא מותנה במקום המגורים (אם בישראל או בתפוצות); לא מותנה בסוג בית הכנסת שהם הולכים או לא הולכים אליו; בלי שיפוטיות באשר לאורח החיים או ההשקפה היהודית. אנחנו עם אחד, בין אם בחרנו לחיות בישראל ובין אם בחרנו לחיות במקום אחר. והדיאלוג ביננו חייב להתקיים בשוויון, בלי התנשאות, מתוך רצון כן לא רק לכבד זה את זה, אלא גם ללמוד איש מרעהו. הרב אברהם יהושע השל, האיש שהיה והרעיונות שהשאיר אחריו, יכולים, יכולים בהחלט, להיות מצע ערכי משמעותי לקשר הזה.

ד"ר יזהר הס

סגן ומ"מ יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית

”יש קונה עולמו בשעה אחת”, נאמר בתלמוד. הרב פרופ' אברהם יהושע השל קנה עולמו כשהתייצב לצדו של הכומר האפרו - אמריקאי ד"ר מרטין לותר קינג במצעד המחאה למען זכויות הצבעה לשחורים ב-1965 בעיר סלמה שבאלבמה. ”כאשר אבי שב הביתה” סיפרה בתו, סוזנה השל, ”הוא אמר לנו שחש קדושה במצעד, שהמצעד הזכיר לו כיצד הלך לצידם של אדמו"רים באירופה. הוא אמר: ”חשתי שרגליי התפללו”. ואכן היה זה מעשה ציבורי - יהודי אמיץ מאין כמותו באמריקה של אותה התקופה, ועד היום הוא מוזכר כנקודת שיא ביחסי יהודים ואפרו-אמריקנים שם. ”הרב השל היה מורה נערץ וחבר לכולנו, קראנו את ספריו ולמדנו את משנתו”, אמר לי לאחרונה אנדרו יאנג, עוזרו של קינג ולימים שגריר ארה"ב באו"ם וראש העיר האפרו-אמריקני המיתולוגי של אטלנטה. אני שאלתי את עצמי: ”אימתי ישראלים יוכלו לומר שלמדו את משנתו של הרב השל ואת ספריו באופן דומה?” נשיא המדינה יצחק הרצוג במאמר שפורסם בעיתון "הארץ" ב-19.3.20

ביוגרפיה של הרב פרופ' אברהם יהושע השל - הרבי של מרטין לותר קינג

הרב פרופסור אברהם יהושע השל נולד בשנת 1907. הוא היה בן למשפחה חסידית וצאצא של הבעל שם טוב. השל היה הבן הצעיר מבין שישה ילדים ובגיל 10 התייתם מאביו. דודו לקח אותו תחת חסותו, ובגיל 15 קיבל הסמכה לרבנות מרבי מנחם זמבא. דרכו של השל בעולם החסידי הייתה מובטחת. חיכה לו עתיד זוהר בתור אדמו"ר, עם שידוך מוצלח שכבר סודר לו.

בעקבות משבר אישי השל החליט שדרך זו אינה מתאימה לו. הוא השלים את לימודיו התיכוניים בוויילנה ובגיל 20 נרשם ללימודי פילוסופיה, היסטוריה של האומנות ופילולוגיה שמית (מחקר טקסטים) באוניברסיטת ברלין.

ואולם, עליית הנאצים לשלטון ערערה את ציפייתו של השל מהמערב, והוא הבין שאין די באתיקה של העולם המערבי כדי לאזן את עוצמתו הטכנולוגית. הוא החליט להיות פילוסוף יהודי מסוג חדש: לא הוגה הפונה ליהודים בלבד אלא נביא בשער העמל לנסח לאור מקורותיה של היהדות תביעה מוסרית לכל באי עולם. בסוף אוקטובר 1938 הוא נעצר ע"י הנאצים וגורש לפולין. כחודש וחצי לפני פרוץ המלחמה הוא הצליח לצאת מפולין ללונדון הודות לוויזה אמריקנית, שהושגה עבורו ע"י התנועה הרפורמית, ובמרץ 1940 הגיע לארצות הברית. השל החל את דרכו בהיברו יוניון קולג' - מכון ללימודי יהדות מטעם התנועה הרפורמית שבסינסינטי, אוהיו. בשנת 1945 עבר ללמד בבית המדרש לרבנים של התנועה הקונסרבטיבית - JTS. שם השל היה פרופסור והחזיק בתפקיד זה עד מותו ובו העמיד תלמידים רבים.

בשנת 1946 הוא נשא לאישה את סילביה שטראוס ונולדה להם בת אחת, סוזנה השל, שהייתה לחוקרת יהדות, הוציאה מחדש כתבי אביה וכיום היא פרופסור להיסטוריה.

השל פעל ועסק רבות בנושא של מדינת ישראל. בשנת 1967, לאחר מלחמת ששת הימים, בביקורו בארץ הוא ראה את הכותל ואת ירושלים ואלו היוו השראה גדולה עבורו לניסוחה של ציונות רוחנית.

הוא אכן נביא אמת גדול. פה ושם מגלים אנו את אלו שמסרבים לשקוט מאחורי חומת המגן של חלונות הזכוכית הצבעוניים, שאינם חדלים לבקש את גילויי הרלוונטיות של התובנות האתיות האדירות של המורשת היהודית - נוצרית שלנו, להיום, לדורנו. אני מרגיש שהרב השל הוא אחד מן האנשים הרלוונטיים לכל הזמנים, שניחנו תמיד בתובנה נבואית כדי להדריך אותנו בימים קשים אלו. מרטין לותר קינג

פעילותו הציבורית

השל האמין שחשוב להחזיר את העולם האמוני (בכל הדתות) לעיסוק בענייני חברה ומוסר, ובמקביל שאף לחבר את הקשר בין יהדות לציונות באופן שיהיה רלוונטי ליהודים בין אם הם חיים בארץ ובין אם בתפוצות.

• מאבק למען זכויות האזרח

”עלו בזיכרוני אותן הליכות שהלכתי לצדם של אדמו”רים במגוון הזדמנויות. הרגשתי תחושת קודש במעשי. ד”ר קינג הביע בפניי פעמים מספר את הוקרתו. הוא אמר, ”איני יכול לומר לך עד כמה נוכחותך משמעותית בעבורנו“ (...) חשתי שוב את שחשבתני על הממסד היהודי הדתי כבר לפני שנים – שהוא שוב החמיץ הזדמנות אדירה, את ההזדמנות לפרש את תנועת זכויות האזרח במונחי היהדות“
[אברהם יהושע השל, אלוהים מאמין באדם, עמ' 346]

השל פעל רבות לקידום דו-שיח ושיתוף פעולה בין - דתי, לקידום זכויות האזרח והשגת שוויון זכויות לכלל אזרחי ארה”ב ללא הבדל דת, גזע ומין. אחד המאבקים המפורסמים שלו היה המאבק להשגת שוויון לאזרחים אפרו-אמריקנים, והוא רקם ידידות עמוקה עם מנהיג המאבק, מרטין לותר קינג. תמונה מפורסמת מ-1965, שבה נראה השל צועד יד ביד עם קינג בהפגנה הגדולה בסלמה, הפכה לסמל לשיתוף הפעולה האפשרי בין יהודים לשחורים בארצות הברית. השל אמר לאחר אותה הפגנה שחש כי רגליו הצועדות ”מתפללות“, כלומר מקיימות פעולה דתית.

השל נואם בקונגרס הציוני ה"ח" 1972 בירושלים בשבח הציונות (הארכיון הציוני)

השל (שני מימין בשורה הראשונה) סמוך למרטין לותר קינג (במרכז) בצעדה מסלמה למונטגומרי ב-21 במרץ 1965 (צילום AP)

• מלחמה ומוסר - המלחמה בווייטנאם כמקרה בוחר

”ככל שהעמקתי במחשבתם של הנביאים, כך הלך והתבהר לי ביתר – תוקף המסר שעלה מחיי הנביאים: מבחינה מוסרית, אין גבול לאכפתיות שאדם מוכרח להרגיש כלפי סבלו של בן אנוש“
[אברהם יהושע השל, אלוהים מאמין באדם, עמ' 67]

השל היה אחד מהדוברים הבולטים נגד מלחמת וייטנאם; הוא טען כי למד מנביאי ישראל את החובה המוסרית להיות אכפתי לסבלם של בני אנוש. בראיון ל-NBC אמר: ”כיצד אוכל להתפלל, בידיעי כי בשעה זאת נרצחים אלפי אנשים חפים מפשע?“

• תמיכתו במאבק ליציאת יהודי ברית המועצות

”ההתקשרות לעמנו, אהבת ישראל, ההבנה והרגש שיש לנו כלפי יהודים בכל מקום שהם – אלה המעיינות שמהם נובע כוחנו. ואולם הבעיה היא איך לממש את ההתקשרות הזאת וההבנה הזאת במונחי קיומו של היחיד“. [תרגום נאומו של השל בפני ועדת כנסת הרבנים 1958]

השל לקח חלק פעיל בהנהגת המאבק להעלאת יהודי בריה"מ לארץ ישראל. המאבק היווה חלק מרכזי בעשייה החברתית בקהילה היהודית בארצות הברית. ניצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים הביא להתעוררות ציונית בקרב יהודי ברית המועצות, שזהותם היהודית וזיקתם למדינת ישראל דוכאו תחת השלטון הקומוניסטי. ברית המועצות ניתקה את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל ורדפה אחר יהודים שנחשדו בפעילות ציונית ויהודית. הקריאה של משה רבינו ”שלח את עמי“ – שבה השתמש מרטין לותר קינג במאבקו למען שוויון – הפכה לסיסמת המאבק למען היתרי יציאה ליהודי העולם ממדינות ששללו אפשרות זו, ובכלל לסיסמת מאבקם של יהודי בריה"מ.

• קריאתו להעמקת הצינות

”חולשה עיקרית היא יחסנו אל מדינת ישראל כאל דבר המובן מאלינו. חדלנו להתפלא למראית הנס של עצם קיומה“;

”הרעיון הציוני חובק לא רק את הארץ, אלא גם את העם. ובמילה ”עם“ אנו מתכוונים הן ליישות הביולוגית והן למחשבות ולהתחייבויות המהותיות שהיא מייצגת... במשך יותר מ-1,800 שנה היינו עם ללא ארץ; כעת אנו עלולים להפוך לארץ ללא עם“. [אלוהים מאמין באדם עמ' 290]

השל ראה בציונות הזדמנות לכונן מדינה שהיא הרבה מעבר למדינת לאום מערבית טיפוסית, אלא חברת מופת הפועלת על פי חזון הנביאים. הוא האמין שישראל צריכה לבטא את הערכים היהודיים של צדק, שוויון ומוסר, ושהמדינה תשמש 'אור לגויים' – במובן של השראה לכל העמים והמדינות בעולם.

”עלינו לדאוג בכל לב לעצם קיום המדינה, ויחד עם זאת עלינו לחפש תשובה לשאלה על איכות קיומה, כיצד ואיך להתקיים?“ [אלוהים מאמין באדם עמ' 85]

הרב אברהם יהושע השל נשא את קולו למען צדק חברתי ודיבר על מדינת ישראל במילים שתיארו, למעשה, גם את המאבק למען שוויון באמריקה: 'עצם קיומנו הוא עדות שעל האדם לחיות לקראת גדולה, שלא תמיד ההיסטוריה היא מעשה ידי האדם לבדו'. עצם קיומנו, עצם נוכחותנו כאן הערב, היא עדות שהכול אפשרי. אוקיינוס ענק יכול להפריד בין מדינותינו, אך בממלכת הרוח תמיד נהיה שכנים וחברים.

ברק אובמה בנאום חתימת ביקורו בישראל בשנת 2013

עמיות יהודית

אותה התחושה ההופכת אוסף של יחידים לעם; קשר של סולידריות הנשען על שותפות הגורל והמסורת היהודית. עמיות יהודית היא משפחתיות שאיננה תלויה במקום המגורים, בעמדה הפוליטית או בהשתייכות לזרם יהודי מסוים.

החסידות

תנועה רוחנית וחברתית יהודית שקמה באמצע המאה ה-18 במערב אוקראינה של היום, והתפשטה במהירות ביהדות מזרח אירופה. החסידות קראה להשיב את הקשר בין אלוהים לאדם למרכז החיים היהודיים. למחוללה של תנועת החסידות נחשב הבעש"ט (הבעל שם טוב). החסידים מאוגדים ב"חצרות" שבראש כל אחת מהן ניצב אדמו"ר (אדוננו מורנו ורבנו), המקבל בדרך כלל את תוארו בירושה. החסידים דבקים באדמו"ר. הוא נחשב לסמכות רוחנית שיש להיעזר בה כדי להתקרב לאלוהים. במהלך הדורות נוצרו מאות חצרות עצמאיות, גדולות וקטנות, ולכל אחת מסורותיה ודגשיה. ההשתייכות לחצר נשמרת בדרך כלל בתוך המשפחה במשך דורות, והחסיד נולד על פי רוב בחצר מסוימת וגדל על מורשתה. השל הוא נצר של כמה אדמו"רים חשובים (ובניהם ה"אובה ישראל" שעל שמו נקרא), והגותו מושפעת מאוד מהחסידות.

Hebrew Union College

מכון ללימודי יהדות של התנועה הרפורמית. משמש כסמינר המרכזי להכשרת רבנים, חזנים, מחנכים ועובדים קהילתיים בתנועה הרפורמית. לקולג' מספר קמפוסים - בסינסינטי, ניו יורק, לוס אנג'לס וירושלים.

Jewish Theological Seminary [JTS]

מרכז האקדמי והרוחני המוביל של הזרם היהודי המסורתי - הקונסרבטיבי בצפון אמריקה, מוסד המשמש בין היתר להכשרת רבנים. נוסד בניו יורק בשנת 1886 במטרה לשמר את הידע והפרקטיקה של היהדות ההיסטורית למען הדורות הבאים ולשמור על רלוונטיות וחיוניות של הערכים היהודים למאה ה-21. במרכז האקדמי פועלים בתי מדרש לרבנות ולחזנות, למזיקה יהודית, למדעי היהדות ולמנהיגות וחינוך יהודי.

יהדות ארצות הברית

הגדולה בקהילות היהודיות בתפוצות. מונה כ- 7.5-6 מיליון יהודים. קהילה מגוונת, בה פועלים שלושה זרמים יהודיים מרכזיים - הרפורמים [37%], הקונסרבטיבים [17%] והאורתודוקסים [9%]. רוב היהודים שחיים כיום בארה"ב הם צאצאים של מהגרים יהודיים ממזרח אירופה שהגיעו לאמריקה בסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20. הגירה זו שינתה את פני העם היהודי ומכונה "ההגירה הגדולה" בשל השפעתה הרבה על חיי העם היהודי. ארה"ב הייתה המדינה הראשונה שכבר בסוף המאה ה-18 העניקה שוויון זכויות מלא ליהודים. הרב אברהם יהושע השל היה מנהיג רוחני והוגה דעות שהשפיע רבות על הקהילה היהודית בארה"ב והיה סמל לרמות דתית שפועלת למען זכויות אדם.

ההשכלה ותנועת הנאורות

תנועה אינטלקטואלית באירופה ששמה לעצמה למטרה לבסס מוסר, אסתטיקה וידע הנשענים על רציונליות. רעיונות ההשכלה חדרו לעולם היהודי האמוני וחוללו בו תמורות וסערות. הרעיונות תרמו והאיצו את הביסוס הרעיוני ליהדות הרפורמית והיהדות הקונסרבטיבית. תנועות אלו חוללו את אחת המהפכות הגדולות ביותר בעולם היהודי.

התנועה לזכויות האזרח

תנועה חברתית שניהלה מאבק ארוך למען זכויות אזרח שוות ולהפסקת הפרדה ואפליה גזעית במסגרת החוק, בעיקר לאזרחים האפרו-אמריקאים של ארצות הברית. התנועה הובילה קמפיילים של מחאות, חרמות, מרי אזרחי כנגד חקיקה ותקנות מפלות (ישיבה מופרדת באוטובוסים), צעדות מחאה ועוד.

ד"ר מרטין לותר קינג

[1929-1968] כומר אפרו-אמריקני, לוחם למען זכויות האדם של שחורים בארצות הברית, הוגה דעות מרכזי של התנועה לזכויות האזרח, וזוכה פרס נובל לשלום. קינג הפך לפעיל לזכויות אדם בשנת 1955, כאשר הוביל את חרם האוטובוסים של מונטגומרי, והיה נשיאו הראשון של ארגון זכויות האדם 'התאחדות ההנהגה הדרומית-נוצרית'. קינג עמד בראש פעולות מחאה לא-אלימות אך מתריסות, ששיאן היה באוגוסט 1963 במצעד לוושינגטון למען תעסוקה וחירות. במהלך המצעד נשא קינג את נאומו המפורסם "יש לי חלום", שבו ביסס את מעמדו כמגדולי הנאומים האמריקנים. בהמשך הרחיב קינג את פעילותו הציבורית ונלחם נגד עוני ונגד מלחמת וייטנאם. קינג לא זכה לראות את השינוי שחוללו פעולותיו, הוא נרצח על ידי מתנקש ב-4 באפריל 1968. הרצח הביא להתלקחות מהומות בערים רבות בארצות הברית.

היהודי החדש עם גורי אלפי - פרק 3-
העתיד

גורי אלפי ממשיך את מסעו להכרת יהודי ארה"ב, הוא מנסה להבין איך משמרים את היהדות, מרעננים אותה ומתווכים אותה הלאה לדורות הבאים.
[המלצת צפייה מדקה 41:42 עד 36:36]

היהודי החדש עם גורי אלפי | פרק 1 -
הבחירה

"היהודי החדש" משודרת בערוץ היוטיוב של כאן 11 - נותנת הצצה משמעותית ורחבה לקהילות היהודיות בארה"ב. הצצה לאתגרים, שימור המנהגים והערכים שעל פיהם חיים אלפי יהודים ברחבי צפון אמריקה בעת המודרנית. אברהם יהושע השל היה מנהיג יהודי משמעותי בעל השפעה ערכית רחבה על הקהילה היהודית בארה"ב.
[המלצת צפייה מההתחלה עד דקה 9:20]

אברהם יהושע השל מתראיין לקרל שטרן
1972 - כתוביות בעברית

ראיון שנערך לקרל שטרן לאברהם יהושע השל, כשבועיים לפני פטירתו של השל ב-1972. הסרטון מערוץ היוטיוב "אברהם יהושע השל בישראל", הופק ע"י JTS בשיתוף עם Broadcasting Commission
[המלצת צפייה מדקה 22:37 עד 28:00]

סרטון של "חדשות מהעבר" כאן חינוכית

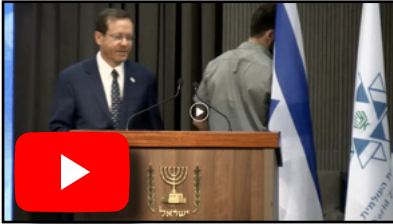
חייו המרתקים של מרטין לותר קינג, הדוקטור הצעיר מאטלנטה שנלחם כל חייו במסד למען שוויון זכויות האזרח. בגיל צעיר הנואם המחונן, שנתן משמעות חברתית לביטוי "יש לי חלום", הפך ל"פה" של הקהילה האפרו-אמריקנית תוך כדי שהוא מסכן את חייו ונעצר עשרות פעמים. קינג והרב פרופ' אברהם יהושע השל פעלו יחד והקדישו רבות להובלת המאבק לשוויון הקהילה האפרו-אמריקנית. סופו הטרגי הותיר רושם רב על העולם לאחר שנרצח בידי מתנקש באחת ההתנקשויות הפוליטיות המפורסמות במאה ה-20. בפרק אנחנו מתודעים גם לקינג הלוחם וגם לאדם שמאחורי הפרסונה בתקשורת.

אתם חלק מהסיפור (כתוביות בעברית) -
בית התפוצות

הסרטון הופק על ידי אנו-מוזיאון העם היהודי, מציג את הרעיון של עמיות יהודית-באמצעות הצגת תמונה רחבה בין דורות של העם היהודי ממקומות שונים ברחבי העולם. בסרטון שלוש תמות- התמה הראשונה- חיבור בין הדור הראשון (הסבים והסבתות) לדור השלישי (הנכדים והנכדות), כמעין לפיד העובר מהסבא אל נכדו, מהסבתא אל נכדתה - הסיפור היהודי ממשיך ולא נעצר לעולם. התמה השנייה - חיבור בין העבר לבין ההווה, במבט אופטימי אל העתיד כמעין תשובה לשאלה של נכד דמוני השואל "מדוע שיהיה אכפת לנו?" או "מה זה בכלל משנה אם העם היהודי ימשיך או לא?" התמה השלישית- הצצה לחיבור ולסיפור העם היהודי במקומות שונים ומגוונים בעולם.

נשיא המדינה יצחק הרצוג בנאום בכנס השל לעמיות יהודית ויחסי ישראל-תפוצות

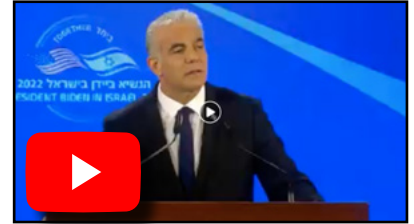
נשיא המדינה יצחק הרצוג בנאום בכנס השל לעמיות יהודית ויחסי ישראל-תפוצות של ההסתדרות הציונית העולמית בשיתוף עם מוזיאון "אנו" במאי 2022

מדוע הקדשנו ערב והצגת יחיד להיכרות עם דמותו של השל?

יזהר הס, סגן ומ"מ יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית בכנס השל בארגנטינה ביולי 2022

ראש הממשלה יאיר לפיד בנאום הפותח לביקורו שלנשיא ארה"ב ג'ו ביידן בישראל

ראש הממשלה יאיר לפיד מצוין את השל בנאום הפותח לביקורו של נשיא ארה"ב ג'ו ביידן בישראל בחודש יולי 2022

פרופ' שאול מגיד

פרופ' שאול מגיד במאמר שהתפרסם באתר בית אבי חי במרץ 2021 אודות הגדת החירות של ארתור וסקוב שנכתבה לאחר הרצח של מרטין לותר קינג

ד"ר מיכה גודמן וד"ר דרור בונדי משוחחים על משמעותו של השל לחברה הישראלית

מאמר של ד"ר יזהר הס סגן ומ"מ יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית ב YNET

מאמר אודות השל מאת ד"ר יזהר הס סגן ומ"מ יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית ב YNET מיום 11.5.22

ליל הסדר של השול - דבר הבמאי - יוני אילת

כשניגשנו למלאכת בניית ההצגה על אודות חייו והגותו של אברהם יהושע השל, ידעתי רק מעט על אודותיו. ידעתי שהיה הוגה דעות יהודי חשוב, אך לא הרבה מעבר מכך. לכן שמחתי מאוד ליוזמה של ההסתדרות הציונית העולמית, שאפשרה לנו לצלול לעומק כתביו ומעשיו, ולהגיש אותם באמצעים תיאטרליים. "איש לא יגיע לשום מעשה אם לא יקדים לו הליכה. קודם כל הוא חייב ללכת. וגם אם לא מצא את מה שחיפש, הרי שבעצם ההליכה עצמה חש הוא את שכרו" - כך מצטט השל את הרבי מקוצק, וכך קמנו אנחנו, צוות היוצרים של ההצגה, נעמדנו על רגלינו ויצאנו לדרך מרתקת.

גייסתי את המחזאי ערן שביט, אתו כבר שיתפתי פעולה בעבר במחזה שעיקרו אירועים היסטוריים. לערן עניין גדול בהיסטוריה והיא משמשת לו מקור השראה ביצירתו. הוא תמיד צולל לתוכה בסקרנות גדולה ומתוך עניין בפרטים, וכמובן גם בכישרון רב. התלבטנו רבות כיצד להעביר באמצעות שחקן אחד בלבד פרשת חיים שלמה הנמתחת על פני עשורים דרמטיים ועל פני יבשות שונות, ממזרח אירופה עד צפון אמריקה. המפתח לכך, בכתיבה, בבימוי ובסופו של דבר במשחק הנפרש בפני הצופים, היה העיסוק בכיסאות. ששה כיסאות ניצבים על הבמה, והם הופכים בהינף קל מליל סדר אמריקאי לליל סדר בבית ילדותו של השל בוורשה, לקליניקה של הפסיכולוג אליו נשלח כנער מרדן, לתיאטרון ברלינאי בימי גרמניה הנאצית, לאוטובוס ניו יורקי בימים של הפרדה גזעית וכך הלאה. משחק הכיסאות הזה השיב לי אמונה רבה בכוחו של התיאטרון לספר סיפור. כמה מעט נדרש לכך. אם יש סיפור טוב המסופר בצורה טובה אפשר להעביר אותו באמצעים מינימליסטיים, בלי תפאורת מפלסים, פרגודים עולים ויורדים, מסכי מחשב או שפע אביזרים מצועזעים. זו עבודה בסיסית, "עם מה שיש".

הכיסאות בהצגה הם כמובן גם מטאפוריים, ומתייחסים, בין השאר, לציטטה מפי הרבי מקוצק שהוזכרה לעיל. המחזה עוסק בישיבה על כיסא כמעשה סביל של אנשים נטולי יוזמה, המקבלים על עצמם תורתם של אחרים. אלה תלמידי ישיבה או חסידים המקבלים על עצמם עול תורה או דברי רבנים מבלי לשאול שאלות, ולהבדיל אלף אלפי הבדלות, אזרחים במדינה דמוקרטית המקבלים על עצמם לפתע חוקים של שלטון רודני, ואינם מקימים קול מחאה. לעומת הישיבה הסבילה, ההליכה היא פעולת מחאה: השל נוטש אולם בברלין שבו הקהל מריע לדיקטטור, או נוכח בהפגנת מחאה באלבמה שכם אל שכם עם מנהיג מיעוט הנלחם על זכויותיו.

את רודיה קוזלובסקי, המגלם את השל, אני מכיר מימי הלימודים בבית הספר למשחק, אך זהו שיתוף הפעולה הראשון שלנו. גם רודיה אדם רציני ומעמיק המקפיד בעבודתו על פרטי הפרטים. תכונות אלה וכישרון המשחק שלו הם שאפשרו, באופן לא מפתיע עבורי, לשחקן גבוה ותכול עיניים בשנות הארבעים לחייו, לגלם באופן משכנע כל כך רב בעל חזות צנומה בקטעי חיים שונים שלו, מבחרות ועד זקנה.

אני מקווה שהצלחנו להעביר את רוחו הגדולה של אברהם יהושע השל, את הפיוט שבתורתו, ואת עמידתו העיקשת - ואולי יש לומר "הליכתו העיקשת" - אחר תביעה מוסרית לצדק ולאכפתיות ביחס אל האחר והשונה ממך, יהיה מי שיהיה.

תודתי העמוקה נתונה לכל מי שלווה אותנו לאורך הדרך. כולנו מקווים שבהעלאת ההצגה נוכל לחשוף כמה שיותר נערות ונערים ישראלים לתורתו ולהגותו של השל, ולקורות חייו המרתקים.

ליל הסדר של השל - דבר המחזאי - ערן שביט

עוד לפני שכתבתי מילה אחת מהמחזה על אברהם יהושע השל, כבר היה לי ברור שעל הבמה יהיו כסאות - אבל לא כסאות שיושבים עליהם, אלא כסאות שקמים מהם.

אברהם יהושע השל היה אדם שסירב לשבת במקום אחד. שסירב להכפיף את עצמו למוסכמות חברתיות או לדיסציפלינה מחקרית. שהיה רב ודוקטור, חסיד וחוקר, מנהיג, נואם והוגה. מורד שחיפש כל חיו אחר הדרך הנכונה להאבק בה למען שוויון חברתי וזכויות אדם - עקרונות בהם ראה את הבסיס המוסרי לכל הדתות שבעולם ולעצם קיומנו כבני אנוש. אדם שסירב להניח לעצמו להתרווח בכסא במנוחה כל עוד קיים אי שם בעולם אדם הסובל מאי צדק. אדם שקם, והחל ללכת.

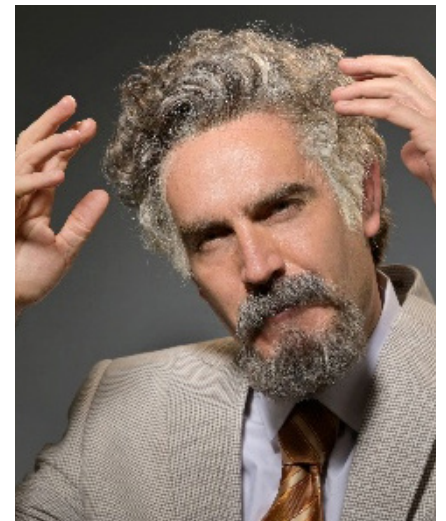
הצעדה המפורסמת ביותר של השל היתה צעדת המחאה למען זכויות השחורים בסלמה אלבמה, בה צעד לצד חברו הטוב, לוחם זכויות האדם הידוע מרתין לותר קינג. עבור השל, השוויון בין כל בני האדם בלי קשר לצבע העור, לדת, למין או לגזע היו ברורים מאליהם, ולפיכך הוא לחם באותו שכנוע פנימי למען שחרור יהודי ברית המועצות, למען שוויון זכויות לשחורים, או נגד מלחמת וייטנאם.

בימינו, כשהכסאות שסביבנו רבים ונוחים כל כך - תביעתו של השל מעצמו ומאחרים לקום ולעשות היא קול שראוי להשמע. אברהם השל, שייחס חשיבות לזהות השם בינו לבין אברהם אבינו, חש שאלוהים מצווה גם עליו "לך לך". והשל קם, והלך.

כשסיימתי לכתוב את המילה האחרונה במחזה, חשבתי על כל הפעמים בהם החליט השל לקום ממקומו, ולפעול. על השל הנער, השל הסטודנט, השל הכותב, החוקר, הנואם, הצועד.

חשבתי על הקהל שיקום ממקומו בסוף ההצגה, על מה שייקח אתו אולי מתוך דמותו מעוררת ההשראה של השל, ועל מה שלקחתי ממנו אני.

ואז קמתי.

האם יש יהודים בישראל? - עבודת השחקן על השל - רודיה קוזלובסקי

ההצגה על השל נוצרה בימים טרופים בעולם ובאירופה בפרט. המגפה נגמרה. שנתיים ישבנו השחקנים בבית, מתבשלים בעורנו במקום בעורם של אחרים. ואז הגיע טלפון משחקן בן-שכבתי, יוני אילת, שלא שמעתי ממנו שנים. הצעה להצגה חדשה. הוא יביים, אני אשחק. מחזה על רב, אברהם יהושע השל. השם לא אמר לי כלום.

"יהודי אמריקאי. 'חשובר' (חשוב ביידיש). פילוסוף". - הוא אמר - "ההסתדרות הציונית רוצה לעשות עליו הצגה".

"מה הוא עשה?"

"מיועד לאדמו"ר שוויתר על התואר. פליט שואה. נלחם למען השחורים באמריקה, ולמען עליית יהודי ברית המועצות בתקופת מסך הברזל".

"ישלמו טוב ההסתדרות?", שאלתי.

"אולי. אבל אם פניתי אליך אז כנראה שמנסים לחסוך".

"יש מפורסמים איתי?"

"אתם שבעה. אתה ושישה כסאות".

צחקתי. הצגת יחיד.

"כבר לא סובל את הקאסט. אתה שמעת עליו על ההשל הזה?"

"לא ממש".

למען השם, כמה שיווענו לחזור לנושאים קלילים: הצגות רפרטואריות בידוריות המוניות עם כסף קל. אך בתקופה הזו, שלאחר הקורונה, לא יכולנו להרשות לעצמנו לא לקחת עבודות.

הסכמתי. בשני תנאים. שלא אצטרך לשעבד את דף הפייסבוק שלי לפרסום ההצגה כמו בהצגות פרינג', ושלא יחסכו על הפאה והזקן ויקנו את הדבק הטוב.

כשהתחלנו חזרות, יבשת הגעש התרבותית אירופה, היתה עדיין רדומה ממלחמות. אילו מלחמות היו באירופה לפני שנתיים?

התעסקנו יוני, אני וערן המחזאי, בעיקר להבין מה אנו מנסים להגיד באמצעות האיש קטן-הקומה הזה, השונה ממני כל כך פיזית. הטקסטים שהזרים ערן לחדר החזרות קלטו את ההומור הייחודי של השל, אך נגעו כולם לסיפורי ילדותו כאדמו"ר-לעתיד שמרד בגורלו. חומר לא רע, אבל ידענו שלא מספיק. יחזיק עניין אולי לעשר דקות.

אך תוך שבועיים הקסם הארור של התיאטרון עשה את שלו. המציאות של השל הופיעה בחיינו בכל מקום. רוסיה פלשה במפתיע לאוקראינה. העולם נשאב לאחור. חזרנו באחת לימים שבהם דם, פטריות גרעיניות ורודנות מאיימים על הפרט ועל צלמו של האדם. התמונות מבוצ'ה החלו להגיע: רוכבי אופניים טבוחים ופניהם מכוסות, ואתם ההכרה כמה אכזר ואדיש לגורל חברו יכול להיות האדם.

היה ברור לנו שאנחנו במדינת היהודים ב-2022 רואים את אחינו כשמסך הברזל יורד עליהם שוב, בדיוק כמו שהשל ראה בזמנו. שואלים את עצמנו עד כמה נוכל לעמוד מנגד, ועדיין להיחשב כיהודים.

האם אנחנו יהודי "השומר אחי אנוכי?" או יהודי "לא תעמוד על דם רעך"? השל, שלחם רבות למען יהודי בריה"מ בשנות ה-60, סיפר שפגש יהודי מברה"מ והלה אמר לו שהוא אינו מאמין שיש יהודים באמריקה. כיוון שלו היו יהודים באמריקה, והיו יודעים מה אחיהם עוברים בבריה"מ, לא ייתכן שהיו ממשיכים כרגיל באורח חייהם.

קיווינו להוכיח באמצעות ההצגה שיש יהודים בישראל.

- אילו דברים ניתן ללמוד מדמותו של אברהם יהושע השל? איפה אתם מצאתם השראה מדמותו לאורך ההצגה?
- השל הגדיר את ההשתתפות שלו בצעדה למען זכויות השחורים עם מרטין לותר קינג כ"תפילה דרך הרגליים". למה הוא התכוון בכך? האם אקטיביזם חברתי הוא הבסיס של היהדות בעיניכם? האם הוא יכול לשמש כביטוי נוסף של חיבור למסורת היהודית כמו תפילה או פרקטיקה דתית?
- ההתלהבות שהקהל בתיאטרון הפגין כלפי אדולף היטלר גרמה להשל להתנער ולהתחיל לפעול למען חיים של אקטיביזם חברתי ודאגה לזכויות של מיעוטים. איזה נושא עכשווי גורם לכם לרצות "לקום מהכיסא" ולפעול למענו?
- האם העובדה שאנחנו עם שחוה אנטישמיות וגזענות במשך שנים רבות כל כך, דורשת מאתנו לדאוג לאינטרסים שלנו כיהודים, או דווקא לגלות יותר אמפתיה לעמים וגזעים אחרים שסובלים מאפליה? איך אנחנו יכולים ללמוד מהעבר שלנו למען עתיד טוב יותר לעם היהודי ולכלל העולם?
- מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי. מה האחריות שלנו כלפי יהודים שחיים מחוץ לישראל? האם ראוי ללמוד על מנהיגים יהודיים כמו השל, שחיו ופעלו בחו"ל, או להתמקד במנהיגים ישראלים בלבד? מה אנחנו יכולים ללמוד מהשל שרלוונטי לחיים שלנו בישראל?
- האם שמעתם על המושג "עמיות יהודית" לפני כן? איך אתם מבינים את המושג הזה לאור מה שראיתם בהצגה?